

ИНДЕКСЪТ SETI – SHADOW ECONOMY TOLERANCE INDEX

НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ „ФАКТОРНА ДЕТЕРМИНИРАНост НА
„ИКОНОМИКАТА В СЯНКА“ В ПРЕДСТАВИТЕ НА БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО:
ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ, РЕЗУЛТАТИ, ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ПОЛИТИКИ“

2-РИ ЮНИ 2023 Г.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ - 1

- 1. *Индексът на толерантността към "икономиката в сянка" (Индексът SETI) е предназначен да измерва степента на търпимост и приемане от обществото на сенчестите икономически практики, които се извършват съзнателно или несъзнателно от икономически субекти и отделни индивиди при осъществяването на разрешени от закона икономически дейности.*
- 2. *Индексът SETI не е референция или измерител за реалните нива на "икономиката в сянка" (сенчестите практики) в националната икономика. Целта на Индекса SETI е да проследява динамиката и промените в общественото мнение и обществените представи, оценки и нагласи към сенчестите практики в икономиката. Индексът SETI измерва какви промени са настъпили в нивото на толерантност и търпимост на обществото като цяло към сенчестите икономически практики.*
- 3. *Предвид спецификата на Индекса SETI е логично да се очаква стойностите му за даден период да бъдат относително по-високи от емпирично установените нива на "икономиката в сянка" към същия този времеви момент. Структурата на Индекса SETI е такава, че улавя базисните нагласи и психологически константи, които от своя страна са потенциална основа за участието в сенчести практики. Поради това Индексът SETI трябва да се разглежда най-вече като измерител на обществените настроения, базисни нагласи и психологическа предразположеност към толерирането и участието в сенчести икономически практики.*

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ - 2

- 4. Стойността на Индекса SETI варира между 0 и 100. Стойността на Индекса SETI е абсолютно число (не процентен дял) и показва къде в скалата от 0 до 100 се позиционира толерантността спрямо сенчестите практики. Първата година на измерване е 2021 г. и ще служи като базисна стойност за измерване на промените в толерантността на обществото като цяло към сенчестите икономически практики. Колкото по-висока е стойността на Индекса SETI, толкова по-висока е толерантността и търпимостта на обществото към сенчестите икономически практики.
- 5. Индексът SETI се измерва веднъж на две години. Това е необходимо предвид особеностите във формирането и функционирането на общественото мнение като надгрупов социално психологически феномен. По своя характер, "икономиката в сянка" е сложна, вътрешно противоречиво, нееднозначно възприемано и амбивалентно оценявано социално икономическо явление.
- 6. Емпирична основа за изчисляването на Индекса SETI е съвкупността от базисни представи, оценъчни съждения и нагласи на индивидите към сивите икономически практики. Тъй като става дума за установяване на ценностната, психологическата и реалната търпимост към сенчестите икономически практики, Индексът SETI включва индикатори, чието измерване се изразява в установяването на мнения и оценки на обществото като цяло. Това означава, че емпиричната информация за компонентите на Индекса ще се събира чрез периодично повтарящи се (веднъж на две години) национално представителни социологически изследвания сред населението, които по своя характер са разновидност на изучаването на общественото мнение за "икономиката в сянка".

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ - 3

- 7. Индексът SETI работи на ниво общо разпространени и типични представи, оценки и нагласи. Това означава, че включените в индекса индикатори отразяват състоянието на ниво общество като цяло, а изказаните мнения, оценки и нагласи касаят състоянието на общественото мнение икономиката като цяло и за вероятността от съществуване на сенчести практики при осъществяването на икономическите дейности.
- 8. Индексът SETI е изграден от три компонента: 1) Компонент 1. Базисни представи спрямо "икономиката в сянка; 2) Компонент 2. Психологическа готовност за включване в сенчести практики; 3) Компонент 3. Ниво на реална включеност в сенчести практики. Всеки от трите компонента съдържа по 10 индикатора, числовите стойности на които се получават чрез релевантни въпроси, включени в национално представителни изследвания сред населението (15+ г.) на страната. Предвид значимостта на събираните емпирични данни, при тези изследвания се работи с представителни извадки, което гарантира, че резултатите/значенията на изследваните признаци могат да бъдат екстраполирани и се отнасят до цялата изследвана съвкупност. С други думи това означава, че получените мнения, оценки и нагласи могат да се разглеждат като свойствени и валидни за населението като цяло.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ - 4

- 9. В числово изражение, Индексът SETI е обратно пропорционален на Композитния индекс „Икономика на светло“. Композитният индекс измерва степента на изсветляване на българската икономика и колкото по-висока е стойността на Композитния индекс, толкова по-голяма част от икономиката се извършва на „светло“. Така имплицитно се допуска, че нарастването на стойността на Композитния индекс отразява реалното намаление на сивите практики в българската икономика. За разлика от Композитния индекс, Индексът SETI измерва т. н. деструктивна толерантност/търпимост по отношение на сенчестите икономически практики. Затова колкото по-висока е стойността на Индекса SETI, толкова по-голяма е вероятността доминиращите обществени нагласи да послужат като социално психологическа база за възникването на сенчести практики в икономиката. Тъй като двата индекса се намират в обратнопропорционална зависимост, когато стойността на Композитния индекс „Икономика на светло“ нараства, би следвало да се очаква тенденция стойността на Индекса SETI да намалява, и обратното.
- 10. В сравнителен план Индексът SETI има високи прогностични възможности, тъй като ако се знаят какви са тенденциите в толерантността/търпимостта към сенчестите практики, може да се направят реалистични допускания за това в каква посока ще се измени реалният обхват на сенчестите практики, т.е. да се прогнозира тенденциите по отношение обхвата на „икономиката в сянка“ в контекста на дадена национална икономика. Стойността на Индекса SETI може да се възприема като референтно число, което в сравнителен план да ориентира посоката, характера и съдържанието на мерките за ограничаване и превенция на сенчестите икономически практики на национално и браншово ниво.

„Икономиката в сянка“ и другите видове икономически дейности

Структура на понятието „толерантност към сенчести икономически практики“

Изчисления на Индекса SETI за цялата изследвана съвкупност

Компонент 1. Базисни нагласи спрямо "икономиката в сянка": относително тегло 50%:

Съставни индикатори:	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
1. "Икономиката в сянка": „нормално“ явление в съвременните икономики	6,0	52,02	3,12
2. "Икономиката в сянка": необходимост за оцеляването на бизнеса и гражданите	6,0	42,74	2,56
3. Икономиката в сянка": допустимият нормативен „компромис“	6,0	49,16	2,95
4. "Икономиката в сянка": социално приемлив начин за правене на бизнес	4,0	39,19	1,57
5. При криза "икономиката в сянка" спасява застрашените от фалит фирми	5,0	45,90	2,29
6. "Икономиката в сянка": най-бързият начин да се работи с печалба	5,0	64,25	3,21
7. "Икономиката в сянка": следствие на ниския риск от наказуемост	5,0	81,24	4,06
8. Практиката „пари в плик“: възможност за повече гъвкавост и оперативност	5,0	59,26	2,96
9. Изплащането на здравни и социални осигуровки върху по-ниско заплащане от действителното: добре премислен консенсус между работодателя и работника	4,0	57,65	2,31
10. Частичното фактуриране на реалните дейности и обороти се приема като допустима практика	4,0	51,64	2,06
Обща стойност на Компонент 1:			27,09

Компонент 2. Психологическа склонност за включване в сенчести практики:

относително тегло 40%:

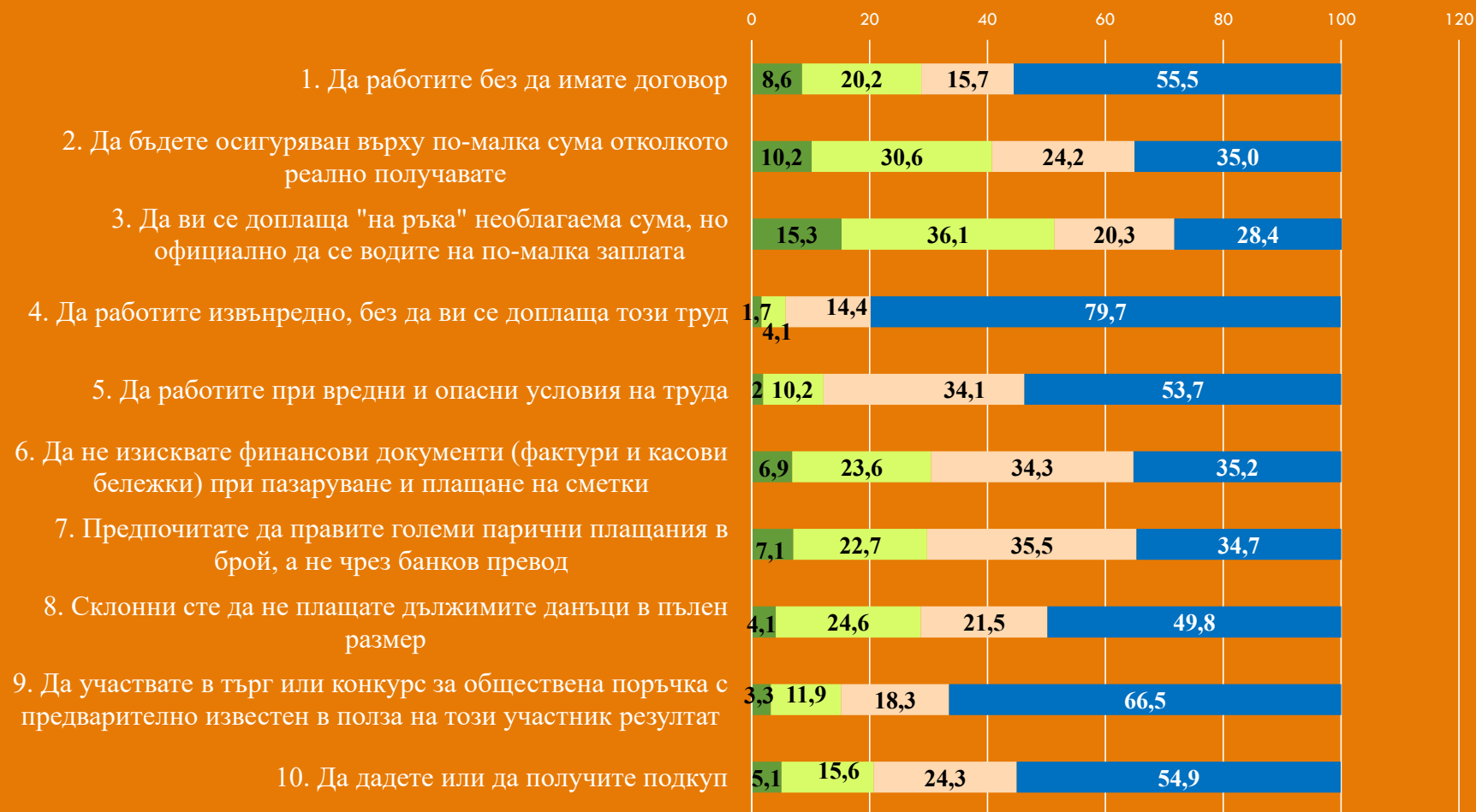
Съставни индикатори:	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
1. Склонност за работа без трудов договор	6,0	64,38	3,86
2. Склонност за социално и здравно осигуряване върху по-ниски суми от реално получаваните	3,0	62,63	1,88
3. Склонност за работа на трудов договор за една сума плюс устни договорки за допълнително заплащане	6,0	71,47	4,28
4. Склонност за полагане на извънреден труд без заплащане	3,0	28,53	0,85
5. Склонност за работа при вредни и опасни условия на труд	3,0	26,23	0,78
6. Нагласа да не изискват финансови документи (фактури и касови бележки) при пазаруване и плащане на сметки	4,0	46,92	1,87
7. Нагласа/предпочитание за извършване на големи парични плащания в брой, а не чрез банков превод	4,0	45,50	1,82
8. Нагласа за неплащане на дължимите данъци в пълен размер	5,0	56,91	2,84
9. Нагласа за участие в търг или конкурс за обществена поръчка с предизвестен в полза на този участник резултат	2,0	45,27	0,91
10. Нагласа да се даде или да се получи подкуп	4,0	45,99	1,84
Обща стойност на Компонент 2:			20,93

Компонент 3. Ниво на реална включеност в сенчести практики: относително тегло 10%:

Съставни индикатори:	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
1. Съобщени лични случаи за работа без трудов договор	1,0	24,80	2,48
2. Съобщени лични случаи за осигуряване върху по-ниска сума от реално получаваната	1,0	28,40	2,84
3. Съобщени лични случаи за доплащане "на ръка" на необлагаема сума, при сключен договор за по-ниска сума	1,0	28,60	2,86
4. Съобщени лични случаи за полагане на извънреден труд без заплащане 1,5	1,0	20,10	2,01
5. Съобщени лични случаи за работа при опасни и нездравословни условия на труд	1,0	12,00	1,20
6. Съобщени други случаи за работа без трудов договор	1,0	28,30	2,83
7. Съобщени други случаи за осигуряване върху сума, по-ниска от реално получаваната	1,0	38,50	3,85
8. Съобщени други случаи за доплащане "на ръка" на необлагаема сума, при сключен договор за по-ниска сума	1,0	40,40	4,04
9. Съобщени други случаи за полагане на извънреден труд без заплащане	1,0	23,80	2,38
10. Съобщени други случаи за работа при опасни и нездравословни (условия на труд)	1,0	21,90	2,19
Обща стойност на Компонент 3:			26,68

	<u>Общо</u>	<u>15-35 г.</u>	<u>36-55 г.</u>	<u>56 + г.</u>
Обща стойност на Компонент 1:	27,09	33,51	26,54	21,00
Обща стойност на Компонент 2:	20,93	24,52	19,02	13,61
<u>Обща стойност на Компонент 3:</u>	<u>26,68</u>	<u>33,50</u>	<u>26,68</u>	<u>19,83</u>
Обща стойност на SETI:	74,70	91,53	72,24	54,44

Представете си, че сте нает на работа в типична българска фирма. В каква степен сте склонни да се съгласите на следните неща?

■ Да, напълно съм склонен да се съглася

■ До известна степен съм склонен да се съглася

■ До известна степен не съм склонен да се съглася

■ Не, изобщо не съм склонен да се съглася

През последната една година на Вас лично и на Ваши близки и познати случвало ли се е да работят при следните условия?

■ Да ■ Не ■ Не знам

БЛАГОДАРЯ ЗА ВНИМАНИЕТО!

Проф. дсн Емилия Ченгелова

chengelova@gmail.com

088 692-6902